

**ДОКУМЕНТИ ДЕРЖАВНОГО АРХІВУ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ ПРО
УКРАЇНІЗАЦІЮ ПАРТІЙНОГО І ДЕРЖАВНОГО АПАРАТУ
НА ПОЧАТКУ 20-х РОКІВ ХХ ст.**

Публікується серія документів, які надають уявлення про особливості політики українізації по відношенню до державних службовців і партійних працівників в Україні у 20-х роках ХХ ст. Особливий інтерес представляють вперше надані до друку програми курсів українознавства з української мови та літератури, а також історії України.

Формування сучасної державної мовної політики неможливе без якісного і цілеспрямованого аналізу лінгвістичної політики в Україні у ХХ ст., особливо за часів радянської влади. Від самого початку створення УСРР проголошувався курс на національне відродження українського народу. Вже в першій Конституції Радянської України 1919 р. було акцентовано увагу на широке використання трудящими республіки рідної мови у всіх сферах суспільного життя [8, с.44].

Політика українізації стала предметом дослідження відомих українських істориків [1, 2, 3, 7], тим не менше побіжно висвітленим залишилося питання практичної реалізації теоретичних настанов більшовицького уряду щодо українізації перш за все партійного і господарського апарату. Українізація як система цілеспрямованих державних заходів, передбачала не тільки перехід на українську мову в навчанні і діловодстві. Це, фактично, була комплексна програма із основ опанування українською мовою, вивчення української літератури, історії та географії, про що свідчать наведені у публікації документи. З точки зору радянської влади, українізованим міг вважатися державний службовець тільки тоді, коли він опанував не тільки основи української мови, а й отримав початкові знання з історії, географії України і української літератури. Поступово навіть змінюється назва курсів з *“ліквідації української неписьменності”* на *“курси з українознавства”*.

Принагідно зауважимо, що національне питання в Україні почало вирішуватися відповідно до постанов, які зазначено у резолюції ЦК РКП(б) *“Про Радянську владу на Україні”*, схваленої VIII Всеросійською партійною конференцією ще в грудні 1919 р. У них вказувалося на необхідність цілеспрямовано проводити в життя право трудящих мас вчитися і розмовляти в усіх радянських установах українською мовою [4, с.236].

Реалізація проголошеної XII З’їздом РКП(б) у квітні 1923 р. політики коренізації означала посилення уваги до підготовки, виховання і висування кадрів корінної національності у партійний апарат і державні органи, введення вивчення української мови у школах, організації культурно-просвітніх закладів, видання книг, газет і журналів українською мовою і мовами нацменшин.

Документом, який визначив напрями мовної політики в Україні, став декрет ВУЦВК і РНК УСРР *“Про заходи щодо забезпечення рівноправності мов і про допомогу розвитку української мови”* від 1 серпня 1923 р. Наголошуючи на рівноправності мов усіх національностей в Україні й обов’язковість знання службовцями російської і української мов, більшовицький уряд України наголосив на провідній ролі саме української мови в офіційних відносинах. Логічним продовженням цього декрету стала постанова ВУЦВК і РНК УСРР від 30 квітня 1925 р. *“Про заходи термінового проведення повної українізації радянського апарату”*, яка передбачала застосування досить жорстких заходів при повному переведенні функціонування радянського апарату українською мовою до 1 січня 1926 р. [5, с.67]. Зокрема, заборонялося брати на роботу працівників, які не володіли українською мовою і передбачалося звільнення вже працюючих робітників, які не оволоділи українською мовою [4, с.235].

У листопаді 1925 р. ВУЦВК і РНК УСРР затвердили *“Тимчасову інструкцію про мову зносин влади і діловодство в адміністративно-територіальних одиницях, утворених за національною ознакою”*, якою закріплювалася пріоритетність української мови. В інструкції передусім визначалися мовні права національності, що становила більшість на території району

[5, с.89]. Поряд із цим зазначалося, що всі працівники органів влади в адміністративно-територіальних одиницях, утворених за національною ознакою, повинні володіти українською мовою.

Попереджалося, що відносини з вищими органами влади проводять українською або російською мовами, а з 1 січня 1926 р. - лише українською. Усі документи публічно-правового характеру мали публікуватися мовою більшості населення в певному районі та українською, і лише на бажання заявника - також і російською [4, с.242].

Проведення українізації викликало опір як партійно-радянського апарату, так і частини населення. Створені для державних службовців три-чотиримісячні курси вивчення української мови в більшості міст функціонували формально, хоча над слухачами тяжіла загроза звільнення з роботи у разі, якщо на іспиті вони отримають незадовільну оцінку. Багато слухачів відвідували заняття епізодично, спілкувалися між собою, як правило, російською мовою або сумішню української та російської, доповіді теж часто вимовлялися не українською мовою [5, с.78]. Тим не менше, жорстка і наполеглива політика у мовній галузі дала свої позитивні результати.

Надбання українізації 20-х років були дійсно вагомими. Кількість українців серед службовців державного апарату з 1923 до 1927 р. зросла з 35 до 54%. Частка корінної національності серед членів КП(б)У в той же час збільшилася з 23 до 52% [9, с.620]. Українська мова, незважаючи на протидію противників українізації ("русотяпов"), поступово перетворилася на основний засіб спілкування, мову офіційного діловодства й освіти. У 1929 р. в УСРР діяло 80% шкіл, понад 60% технікумів і 30% інститутів з українською мовою навчання [6].

При публікації документів орфографія і стилістика не змінювалась.

1. Васильчук Г.М. Радянська Україна 20-30-х рр. XX ст. / Г.М.Васильчук. - Запоріжжя: Запорізь. нац. ун-т, 2008. - 314 с.

2. Верменич Я. "Українізація" 20-х - 30-х рр. XX ст.: зміст та основні напрямки / Я.Верменич, В.Даниленко // Україна XX ст.: Культура, ідеологія, політика: зб. статей. - К., 2003. - Вип.7. - 128 с.

3. Кульчицький С. Курс - українізація / С.Кульчицький // Родина. - 1999. - №8. - С.110-122.

4. Мануїлова К.В. Українізація партійного апарату в національних адміністративно-територіальних районах південно-західного регіону Української РСР (1920-1930 рр.) / К.В.Мануїлова // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету, 2012. - Вип. XXXII. - С.239-243.

5. Національні процеси в Україні: історія і сучасність. Документи і матеріали: довідник: у 2-х ч. / [упоряд.: І.О.Кресіна (керівник), О.В.Кресін, В.П.Ляхощкий, В.Ф.Панібудьласка; за ред. В.Ф.Панібудьласки]. - К.: Вища школа, 1997. - Ч.2. - 704 с.

6. Овчаренко Д.В. Українізація службовців державних та партійних установ Миколаївського округу у 1920-і роки / Д.В.Овчаренко // "Гілея (науковий вісник)": зб. наук. праць. - К., 2009. - Вип.23. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gileya/009_23/Gileya23/17.pdf

7. Політика українізації в радянській Україні (1920-1930-і рр.): наук.-допоміж. бібліограф. покажчик. - К.: Інститут історії України НАН України, 2003 - 219 с.

8. "Українізація" 1920-30-х років: передумови, здобутки, уроки: [монографія] / [В.М.Даниленко, Я.В.Верменич, П.М.Бондарчук та інші.]. - К.: НАН України, Ін-т історії України, 2003. - 392 с.

9. Фролов М.О. Компартийно-радянська еліта в Україні: особливості існування та функціонування в 1923-1928 рр. / М.О.Фролов. - Запоріжжя: Прем'єр, 2004. - 800 с.

№1

До всіх інспектур Наросвіти

10.10.1925

З доповідей з місць помічаються такі хиби по українізації

1. Службовці відвідують курси всього на 50-60%. Тому Народний комісаріат освіти пропонує вжити заходів, щоб Урядницькі комісії при допомозі партосередків, місцькомів збирали загальні збори службовців та з'ясовували серйозність справи українізації і усювали помічені хиби.

2. Викладачі української мови не роблять доповіді на засіданні урядових комісій, треба не менш як 2 рази на місяць робити викладачам доповіді. В разі, коли комісії не погодяться з зауваженнями викладача та не прийняли відповідних заходів, викладач повинен свою справу піднести до підвідділу, якому необхідно цю справу розрішити на засіданні округової комісії.

3. Деякі господа, чи установи мляво, а той зовсім негативно відносяться до українізації, тому пропонуємо пильно стежити за українізацією цих установ.

4. По деяких округах сільських апарат українізується менш ніж округовий - необхідно особу увагу звернути на українізацію сільського апарату.

5. Округові міста зовсім не мають українського оточення. необхідно всі плакати, вивіски, штампи, бланки перевести на українську мову.

Заступник наркома освіти

Зав. відділом лікнепу

Зав. адміністративним управлінням НКО

Ряпо

Миколок

Лещинський

Державний архів Сумської області, ф.Р4563, оп.1, спр.727, арк.64.

№2

До Наркомату освіти
на №33271

Конотопській Окрною прохає роз'яснити, чи можна пропонувати установам з російською, німецькою та єврейською викладовою мовою вести листування українською мовою і як погодити обіжник №407 (відношення №33271) з приміткою №1 ст.1-ої Постанови РНК ВУЦВК від 30.04.1925 р. В цій примітці зазначається, що постанова про перехід на українське діловодство не поширюється на установи, що безпосередньо обслуговують нацменшини УСРР.

ДАСО, ф.Р4563, оп.1, спр.727, арк.65.

№3

28 жовтня 1925 р.

До всіх округових комісій по українізації радапарату наркоматів, центральних і місцевих державних господарчих та торговельних установ.

....

2. Де-якими центральними установами до цього часу листування з своїми філіями по Україні ведеться російською мовою.

3. Апарат філій загально-союзних установ зовсім не володіє українською мовою, ... листування ведеться російською мовою.

4. Частина установ, особливо господарчих, продовжує прийняття на службу осіб, не володіючих українською мовою.

5. Де-які установи, особливо господарчі і торговельні, мотивуючи відсутністю у складі свого апарату співробітників не володіючих українською мовою, відмовляються від негайного переведення діловодства на українську мову.

6. Небажання частини співробітників вчитися українській мові показують відомості

а) по Наркоматах відвідують курси 65%

по Центральних господарчих установах 59,2%

по Центральних торговельних установах 58,1%

по округовим установам 53,85%.

Примітка. Частина слухачів не відвідує курсів завдяки надурочним роботам, командировкам і перебуванню у відпустці, але все ж таки більша частина слухачів уперто ухиляється від вивчення української мови.

7. ... частина установ використовує за викладачів української мови своїх співробітників більш менш володіючих українською мовою, але не знайомих з методами викладання.

8. Керівники... неухважно відносяться до українізації відмовляючись у відпуску коштів, не постачають курси канцелярським та іншим приладдям.

9. Найбільшою бідою є соромливість співробітників балакати українською мовою, особливо з відвідувачами, що зовсім суперечить завданням радянської влади в галузі зближення до селянських мас.

Постанова

3. Всім філіям загально-союзних установ додержуватись постанов українського уряду в галузі українізації апарату.

ДАСО, ф.Р4563, оп.1, спр.727, арк.70-70зв.

№4

Програма з граматики української мови для курсів українознавства для радянських службовців Конотопщини

Для української мови на курсах призначено 70 лекцій, лекції ці слід розподіляти так

- 1) Фонетика в зв'язку з правописом - 15 лекцій
- 2) Словотвір - 10 лекцій
- 3) Синтакса - 10 лекцій
- 4) 10 лекцій практичної роботи слухачів (головним чином по діловодству) та 25 лекцій читання.

На початку занять даються відомості про розподіл граматики та її складові частини (фонетика, морфологія, синтакса та правопис), а також первісні відомості із словотвіру. Після такого невеликого лектор вступу лектор розпочинає викладання фонетики.

Фонетика в зв'язку з правописом. Витворення звуків мовними органами. Звуки і літери. Розподіл звуків на голосові і шелестові, а літер на голосівки і шелестівки. Голосівки і, и, ї, є, е, й, о. Тверді та м'які голосівки. Шелестові звуки г, б, дж, дз. Дві групи шелестівок: 1) шелестівки, що бувають тільки твердими (б, п, в, м, г, к, х, ж, ч, ш, щ, дж); 2) шелестівки, що бувають то твердими, то м'якими. Пом'якшення останньої групи елестівок через ь, або м'яку голосівку.

Перехід о, е в і - в замкнених складах - закон ікання (піп - попа, віл - вола). У зложених і чужоземних словах словах та в групі через оро, оло, ере, еле - ікання не буває (діловод, самогонка, атом, педагог, город, молот через шелест).

Перехід о, е в а (гармонійне уподіблення) - (каган, сага, тин, Гарасим, Басарабія).

Правопис и, о, е, ї на початку та в середині слів. Правопис ї, е, ю, я після б, п, в, м і взагалі після твердих шелестівок та прироста в слові (б'ю, п'ю, п'ятниця, в'ється, Лук'ян, об'їзд та ін.).

Після ж, ч, ш, щ пишемо а, у, а не я, ю (шапка, щука), за винятком того випадку, коли подвоюються ці шелестівки (збіжжя, обличчя).

Після г, к, х, ж, ч, ш, щ пишемо и, а не і, винятки бувають тоді, як і походить із о, е (погибель, хитрий, кішка, загін, захід, жито, широкий, жінка).

Правопис непрорізних голосівок.

Чергування шелестівок

а) г, ж, з	д) д, дж	ж) з, ж
б) к, ч, щ	е) ж, ч	
в) х, ш, с	є) с, ш	

(Друг, друже, друзі; козак, козаче, козацький; горох, гороше, у горосі; радити, раджу; світити, свічу; носити, ношу; водити, вожу).

Перехід

- 1) ст, ск у щ (пустити - пущу, лускати - лущу).
- 2) зк у жч (брякотіти - бряжчу).
- 3) зд у жкж (їздити - об'їжджати).

Подвоєння шелестівок між голосівками (міццю, сіллю, почуття). Відсутність подвоєння при збігу шелестівок (щастя, можливість). Тверді шелестівки та р (наприкінці слова) ь не приймають (голуб, смієшся, ніч, ріжете, кобзар, писар і т.і.)

Після л перед ж, ч, ш, щ ь знак ставимо, а після н - не ставимо (більший, пальчик, тонний, кінчик, панщина та ін.)

Правопис шелестівок непрорізних (книжка, хліб).

Де які правила правопису чужоземних слів

1. Після л пишемо тверді голосівки (лабораторія, клуб, телеграф). до винятку належить невелика кількість слів (пляшка, лямка, канцелярія, ілюмінація).

2. На початку слова пишемо і, а не и (історія).

3. Після д, т, з, с, ж, ч, ш, р - пишемо и, а у власних речівках і (директор, президія, інститут, університет, фабрика, режим, шифрований, Лузітанія, Шіраз, Кадікс, Сіноп та ін.).

4. Г пишемо звичайне (телеграф, гігієна), а у власних речівниках г (Тюрго, Аргентина, Гюго).

5. Двійні шелестівки зникають (каса, комуніст, інтелігент, територія).

6. Після л, н, т ставимо ь коли за ними йдуть і, є, ю, я (Тьер, Нью-Йорк, рельєф).

Милозвучність української мови заснована на правильному чергуванні голосівих і шелестових звуків, забезпечується

1. Переходом і, у в л, в (я й він, він і я, була вдова, син удовин, гуляв у полі, гуляла в полі).

2. Приставним і (дощ ілле як із відра).

3. Вставним в при збігу голосівок (Павік, Родивон).

4. Вставною голосівкою при збігу шелестівок (огонь, корабель, Олександр).

5. Зникненням т, д у гурті огн, отл, здн, ждн (тісний, щасливий, празник, кожний).

6. Скороченням часточок би, же на б, ж після слів, що закінчуються голосівкою (де б нам позичити грошей).

7. Закінченням де можливо слів на голосівку (беремо, несемо, кричимо, ходити, водити).

Словотвір (морфологія).

Пень та закінчення. Корінь, наросток та приросток. Слова первісні та похідні. Зложені слова. Склади. Наголос. Слова відмінні та невідмінні.

Речівник. Речівники власні та загальні. Рід, число, відмінки. Спостереження над відмінками речівників в чоловічому, жіночому та середньому роду. Засвоєння відмін чол. роду на тверду й м'яку шелестівку й та о (син, кінь, рій, батько, козак, поріг, порох); зразки відмін жіночого роду на тверду й м'яку шелестівку а, я, и (піч, радість, книжка, душа, муха, вода, земля, мати); зразки відмін речівників середнього роду на о, е, ння, чья, я (місто, місце, стремління, клоччя, орля).

Примітка: при відміні речівників неодмінно додержуватись нового правопису, виданого Академією Наук. Особливо треба пильно стежити за правильною відміною речівників жіночого роду. При гарному засвоєнні зразків відміни речівників засвоюється і правопис останніх і спинятися на ньому зокрема немає навіть потреби.

Прикметник - прикметникові закінчення (ий, а, е, ій, я, є, ів, ова, ове, ів, ева, еве, ин, ина, ине). Спостереження над твердою та м'якою відміною прикметників по зразках на кожне з наведених закінчень. Ступені порівняння вищий та найвищий. Утворення вищого ступеню через наросток іш, ш (більший, тонший). Коли перед наростком стоїть з, г або с та зш і гш перетворюються в жч, а сш у щ (ближчий, вищий). Вживання вищого ступеню порівняння з часточками за, від, над, ніж, як (більший за себе, кращий від неї, ти розумніший ніж твій брат). Утворення найвищого ступеня порівняння через додаток приростка най (найвищий) (русізм - самий найбільший, самий кращий та інші - не вживаються). Для різних відмінків вживаються слова - далеко, багато, куди, як що (далеко кращий, багато розумніший, куди вищий, якнайкраще, що найбільший) та небагато інших.

Числівник. Числівники, речівники та числівники, прикметники провадяться тільки на тих зразках, що розміщені в книзі О.Синявського "Український язык" видавництво Книгоспілки за 1923 рік. Брати зразки для відміни числівників із інших підручників не слід.

Займенник.

Займенники - речівники, займенники - прикметники. Відміна їх у зв'язку з правописом. (Див. зразки в граматиці Ол.Курило, правопису вживати нового).

Дієслово. Особа і число дієслів. Час (предминулий, минулий, теперішній та прийдешній). Утворення предминулого часу. Дві форми прийдешнього часу (ходитиму, буду ходити). Спосіб дієслів (неозначений, дійсний, вольовий та умовний). Дієслова л та неперехідні (брати, їхати). Доконані і недоконані дієслова. Спостереження над відміною дієслів 1 та 2 взірцю (писати, годувати, сміятися, ходити, стояти, боятися). Разом з розробленням відміни засвоюється і правопис дієслів. Вживання в дієсловах наростків ува, юва, а не ива, ева (підписувати, просмовлювати). Похідні форми дієслів - дієприкметники та дієприслівники. Увага. Ці форми

дієслова розробити якнайкраще, позаяк у українській фразеології вони відіграють величезну роль. Відсутність дієприкметників минулого часу, російських на ший українськими словами на лий - минулий час (минувший - минулий, отставший - відсталий, осиротевший - осиротілий).

Утворення страдальної форми дієприкметників минулого часу від неозначеного способу через ний, тий (несений, битий). У дієприкметниках н не подвоюється (писаний, роблений). Утворення дієприкметників від 3 особи множини теперішнього часу від чоловічого роду однини (співав-вшим, ніс-шим).

Прислівник. Походження їх від речівників (поночі, взимку, влітку), прикметників (завдовжки, тихо, тяжко), числівників (тричі, двічі, вдруге) та дієслів (мовчки, мабуть). Найголовніші правила правопису прислівника такі:

1. По пишеться вкупі й через розділку (потроху, помалу, по-твоєму, по-українському).
2. Съ - с прислівниками пишеться вкупі (кудись, колись).
3. В, у - пишеться вкупі (уночі, всмак, враз).
4. Де пишеться через розділку (де-куди, де-не-де).

Злучник та прийменник краще розроблювати в синтаксі. Вигук засвоюється в зв'язку з розділовими знаками. Назва розділових знаків (крапка, запинка, середник, двокрапка, знак питання, знак оклику, лапки, крапки, риска, розподілка, дужка).

Синтакса.

Речення. Підмет і присудок як головні його члени. Без дієслова яке може тільки розумітися речення бути не може.

1. Безособні речення.
2. Предмет, додаток прикметниковий та придатки прислівникові - другорядні члени речення (зв'язані). Зложені речення незалежні й залежні. Головні речення й побіжні.

Діловодство й інша самостійна праця провадиться в кінці занять, коли в розпорядженню слухачів буде відповідний лексичний та фразеологічний матеріал. Матеріал цей здобувають вони на протязі всього курсу, а особисто під час лекцій читання. На курсах, де слухачами є службовці різних установ необхідно зосередити увагу на загальному листуванні, от як повідомлення, запитання, пропозиція, об'ява та ін.

Зразки паперів слід брати в загальній канцелярії Окрвиконкому чи райвиконкому, або в тієї установи, з якої курсанти мають найдіяльніший зв'язок. Курсанти повинні навчитися самостійно складати невеличкі папірці. З огляду ж на те, що на діловодстві довго ще відчуватиметься вплив російських зразків, а службовці будуть по більшості лише перекладачами їх необхідно практикувати на курсах перекладу з російської мови на українську. При впорядженні перекладів лектор мусить призвичаїти слухачів до перекладу не поодиноких слів, а точної передачі змісту хоча б і словами невідповідними російському текстові. З новітніми канцелярськими русизмами - лексичними (бажаючий, скінчивший, знаючий), а також фразеологічними (бачу коней, жену корів) слід вести найгострішу боротьбу. Лектор, що має приступити до діловодства на курсах, заздалегідь розробляє той матеріал, що маєтсья в його розпорядженню і подає слухачам у систематичному вигляді. Користуватися випадковим матеріалом під час практичної роботи слухачів не дозволяється.

ДАСО, ф.Р-4563, оп.1, спр.980, арк.12-15.

№5

Додаток до програму по граматиці української мови

На лекціях, що призначені на читання курсанти здобувають лексичні та фразеологічні знання. От чому лектор провадить читання по читанках у такий спосіб, щоб усі українські слова точно відбивали в уяві слухачів те значіння, яке вони мають. Для збагачення лексики слухачі повинні читати не тільки на курсах, але й вдома. Причому, на всіх незрозумілих українських словах вони зосереджують свою увагу, занотовують такі слова в зошити-словники і на випадок потреби звертаючись за відповідними поясненнями до лектора. Щоб придбати

необхідну кількість українських слів курсанти мусять читати українські газети (“Вісті”, “Більшовик”), звертаючись до лектора за вказівками тільки у тих випадках, коли вони чогось не розуміють самі. На допомогу тут стають українсько-російські словники, бо серйозна підготовка без них не може відбуватися. Для з’ясування курсантам незрозумілих українських слів можливо користуватися такими двома способами:

1. Пояснювати ці слова іншими зрозумілими українськими словами, або
2. Перекладати їх на російську мову.

На початку занять необхідно брати оповідання невеликого розміру, а до найтруднішого тексту переходити поволі. Лектор має прищепити слухачам ту думку, що на курсах вони здобувають не лише мінімум знань і що доскональне знання української мови вони можуть придбати тільки самостійною працею. Користуючись при читанні словниками та знайомлячись з творами найкращих українських письменників. Курсантів треба навчити вмінню висловлюватись українською мовою, от чому з перших же днів занять лектор вимагає, щоб на курсах всі розмови провадилися неодмінно на українській мові. Читання невеликих творів та вмілий їх пересказ стануть у великій пригоді до розроблення усної мови.

Бажано було б, щоб курсанти під керівництвом лектора поступово привчалися б до доповідів та промов на українській мові на різних зборах і засіданнях.

ДАСО, ф.Р-4563, оп.1, спр.980, арк.27.

№6

Програм по історії літератури на курсах українознавства для радянських службовців м. Конотопа, розрахований на 5 лекцій

1. Лекція

Загальні обставини, в яких розвивалась українська література (тяжким шляхом). Поділ літератури на стародавню, середню й нову. Народна поезія й її вага. В яких умовах і з якого часу починалася література. Мова й характер стародавньої літератури часів Київської держави. Культурний занепад протягом XIV-XV вв. Що дала література XVII-XVIII вв. (повісті, драми, вірші). Народоловство й демократична література на переломі між XVIII і XIX ст. Його представники. Росвіт літератури у 1863 р. Зріст українства й 1876 р. Від 1876 до 1905 р. Значіння революції 1905 і 1917 рр. для української літератури.

2. Лекція.

Велетень українського письменства - Шевченко. Його діяльність і юнацькі роки. Шевченко до першої подорожі на Україну. Початок літературної діяльності. Перший твір “Причина”. Найбільша поема “Гайдамаки” й її значіння. Подорожі Шевченка на Україну. Що побачив він там і в яких творах це відбилось. (Поеми “Сон”, “Ів.Гус”, “Наймичка”, “Дружнє посланіє”). Кирило-Мефодіївське братство і Шевченко. Поетична діяльність Шевченка під час заслання. Життя на волі. Еволюція шевченківських поглядів і його значіння.

3. Лекція. Франко - Шевченко Галичини. Характер діяльності. Оповідання з дитячого, робітничого і селянського життя. Вірші, повісті (Боа контрикто, Борислав сміється, Захар Беркут). Поезії Франка й їх мотиви. Значіння Франка. Характер діяльності Грінченка. Ритмована поезія Грінченкова. Твори неритмованої поезії (повість Сонячний промінь).

4. Лекція. Леся Українка. Нові зміни в соціальному житті на Україні. Головні фази в літературному розвитку Лесі Українки. Мотиви й форма Лесиної лірики. Знайомство з драматичними поемами (В катакомбах, На руїнах, Оргія, Камінний господар, Лісова пісня). Головні риси творчості Українки в другій половині діяльності.

Коцюбинський. Початок літературної діяльності. Коцюбинський казка “Хо”, “На камені”. Повість “Фата моргана”. Художні постаті в повісті. Герої та юрба в повісті “Інтермеццо”. Художні засоби Коцюбинського.

Винниченко - діяльність в зв’язку з життям. Оповідання “Краса і сила”, п’єса “Великий Молох”. Мистецькі образи в творах. Художній стиль творів.

5. Лекція. Сучасне письменство. Соціально-політичний зміст революційних подій 1917 р. Вплив революції на літературу. Поети-символісти (Тичина, Загуд, Савченко, Слісаренко), група - Хвильовий, Сосюра, Йогансон, Еллан, Чумак. Поети-футуристи з Семенком на чолі; поети-неокласики (Рильський, Кобилянський), імпресіоністи - Івченко, Підмогильний, Михайличенко, Косинка.

ДАСО, ф.Р-4563, оп.1, спр.980, арк.28.

№7

Програма по історії

I

Загальні поняття про історію. Правильність історичних змін. Історичний матеріалізм. Класова боротьба. Зміна класів в залежності від змін в господарстві. Залежність господарства від природи. Особливі риси Української історії. Поділ її на доби згідно організації громадської праці і феодалізм, кратне господарство, кріпацький лад, промисловий капіталізм, соціальна революція.

II

Господарський побут найдавніших слов'ян. Торгівля. Ріст міст. Київська держава. Князі. Утворення суспільних класів. Класова боротьба (по Руській правді). Занепад міст в зв'язку з передвигом торговельних шляхів на Середземне море. Татарщина. Сільська Русь. Галичина і Волинь. Розквіт феодалізму. Торговельні зв'язки з Заходом. Прагнення до моря призводить до об'єднання з Литвою, а потім з Польщею. Культура цієї доби.

III

Розвиток господарства в унії. Торгові центри (Львів, Кам'янець). Унія 1569 р.: торговельний капітал збільшує визиску селян. Орендарі. Селяне-втікачі. Козаки. Запорозька Січ. Козацькі повстання. Боротьба шляхти з містами. Релігійна боротьба як вираз економічної. Козацько-міщанська революції 1648 р. Прилучення до Москви. Культура тих часів.

IV

Ворожнеча між старшиною та чорною козаччиною. Боротьба партій. Занепад господарства. Остаточна руїна країни заходами уряду: каналні роботи, приставства та інші. Експропріація козацьких та міських ґрунтів старшиною. Прагнення її поневолення народної праці й правового об'єднання з російським дворянством. Закріпачення селян. Руїнування Січі. Русифікація України. Упадок освіти.

V

Народження промислового капіталізму. Утопічний соціалізм. Кирило-Мефодіївське братство. Народницький соціалізм. Галичина як осередок українського культурного життя. Розвій промислового капіталізму. Ріст пролетаріату. Соціалістичні гуртки. Революція 1905 р.

VI

Фінансовий капітал на Україні. Трести. Страйки робітників. Війна 14 року. Русифікаторські заходи російського уряду в Галичині. Березнева революція. Український націоналізм як відбиток аграрного й дрібно-промислового капіталізму. Центральна Рада, Пролетарська революція, УНР, Гетьманщина, Директорія, Петлюрівщина. Війна з Польщею. Культурне відродження України. Національна політика Радянської влади. XII з'їзд РКП.

ДАСО, ф.Р-4563, оп.1, спр.980, арк.31.

Епик Л.И. Документы Государственного архива Сумской области об украинизации государственного и партийного аппарата в начале 20-х годов ХХ в.

Публикуется серия документов, которые дают представление об особенностях политики украинизации по отношению к государственным служащим и партийным работникам на Украине в 20-х годах ХХ в. Особый интерес представляют впервые представленные к печати программы курсов украиноведения по украинскому языку и литературе, а также истории Украины.